

«HVER DAG TELLER!»

Veileder for Nærværsskolen Nordseter

Innhold

INNLEDNING	1
Del 1 - KUNNSKAP	2
Del 2 - FOREBYGGING.....	5
Del 3 – REGISTRERING OG OVERSIKT	7
Del 4 – TIDLIG INNSATS	7
Kilder:	10

INNLEDNING

Denne veilederen inneholder retningslinjer for skoler som ønsker å jobbe systematisk og målrettet for økt skolenærvær og for forebygging av alvorlig skolefravær. Veilederen er delt inn i fire deler; KUNNSKAP, FOREBYGGING, REGISTRERING & OVERSIKT OG TIDLIG INNSATS.

Høyt skolenærvær og trivsel på skolen, beskytter elever mot psykisk uhelse og øker den enkeltes sjanse for å gjennomføre og bestå videregående utdanning. Elever som er vant til å stå opp hver morgen, gå på skolen og ikke minst holde ut gjennom dagen opparbeider seg god "skolekondis". Dette vil de vil dra nytte av videre i livet. Når et barn ikke kommer seg til, eller ikke klarer å være på skolen, er dette en utfordring som må eies av både skole og foresatte. Høyt skolefravær gir flere negative følger og når fraværet vedvarer, kan det være ressurskrevende å snu, både for eleven selv og for de rundt (Trude Havik, 2018).

Gjennom å følge veilederen, sikrer man at elever får rett hjelp til rett tid dersom de skulle få bekymringsfullt skolefravær. Nordseter skole har som mål at skolens elever trives og har minimum 90 % tilstedeværelse. Høy tilstedeværelse vil gjøre dem robuste og bedre rustet til å møte utfordringer både i grunnskolen, videregående opplæring og videre i livet.

Begrepsavklaring

I denne veilederen benyttes begrepene *bekymringsfullt, ufrivillig og alvorlig skolefravær*.

Definisjon – bekymringsfullt fravær

«Fravær fra undervisningen og det sosiale fellesskapet i skolen, gyldig eller ugyldig, av et omfang/ en hyppighet som medfører bekymring knyttet til elevens faglige utvikling, samt elevens sosiale tilhørighet og utvikling.» (Jo Magne Ingul, 2011)

Når fraværet blir høyt og varer over tid, kaller vi det *alvorlig skolefravær*. Da etableres det gjerne som et mønster som siden kan bli vanskelig å endre (Havik, 2018, Kearney 2008, Sällman 2010, Thambirajah 2008). Dette er årsaken til at vi må handle allerede når vi ser at eleven uroer seg for skole eller utvikler bekymringsfullt fravær.

På Nordseter skole anser vi bekymringsfullt fravær for å være:

1. 10 % fravær (gyldig eller ugyldig)
2. Gjentakende enkelttimer
3. Gjentakende forsentkomming
4. Til stede på skolen, men fraværende fra timen

Gyldig og ugyldig fravær

Skolefravær kan skyldes flere ulike forhold; sykdom, skulk, foresatte som holder eleven borte fra skolen, ferier med eller uten søknad om permisjon, osv. Når vi snakker om skolefravær, benytter vi gjerne begrepene gyldig og ugyldig fravær. I hovedtrekk er gyldig fravær sykdom, innvilget permisjon eller fravær grunnet forhold som man ikke rår over. Ugyldig fravær er fravær som ikke er dokumentert verken av foreldre eller andre myndighetspersoner.

Tradisjonelt sett har man tenkt at det mest bekymringsfulle fraværet er det ugyldige, men forskning viser at skolefravær får like alvorlige konsekvenser uavhengig av om det er gyldig eller ugyldig. Det er derfor viktig at vi gir alle elever tidlig og god hjelp uansett fraværsgrunn.

Del 1 - KUNNSKAP

“Hva vet vi om skolefravær?”

Forekomst

Minst 22 000 elever i Norge er borte fra grunnskolen i mer enn en måned i året (Utdanningsnytt, 2018). Trude Havik (2018) som forsker på fravær ved Universitetet i Stavanger, oppgir at 3,6 prosent av elever i sjetten til tiende klasse har bekymringsfullt fravær. Det tilsvarer én elev i hver klasse.

Hvem rammes av alvorlig skolefravær?

Alvorlig skolefravær oppstår uavhengig av økonomisk bakgrunn, kjønn og etnisk bakgrunn. Barn og ungdom med alvorlig skolefravær er også jevnt fordelt over hele det evnemessige spekteret. Lærevansker utløser ikke nødvendigvis alvorlig skolefravær, men barn som er mye borte fra skolen får oftest store faglige hull og vansker med å følge den faglige progresjonen. Alvorlig skolefravær utvikler seg gjerne gradvis, men kan også oppstå plutselig (Ingul, 2016).

Gjennom en undersøkelse blant norske elever, fant Lysne (1996) at fenomenet hadde størst hyppighet blant 11- til 13-åringene, men de senere år, ser ansatte i skolene at alvorlig fravær øker blant de yngre elevene. Bekymringsfullt fravær kan oppstå i hele skoleløpet, men har økt risiko ved skolestart og i overgangen til ungdomsskolen, ved flytting og skolebytte, eller etter lengre ferier og sykefravær.

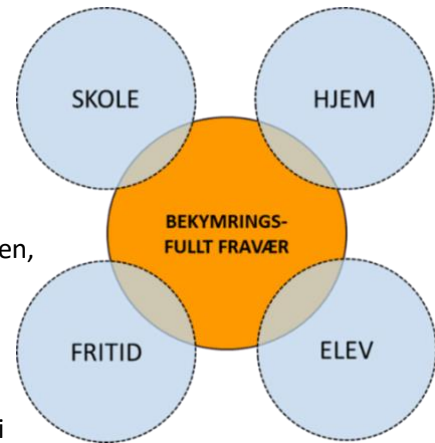

Forskning viser at barn med nevrodivergens (ADHD, autismspekterforstyrrelser og Tourettes syndrom) oftere strever med alvorlig skolefravær (Munkhaugen, 2019).

Årsaker – et helhetlig perspektiv

Det kan være flere årsaker til at enkelte elever utvikler alvorlig skolefravær og problematikken er som regel sammensatt (Ingul, 2014). Vi vet at årsakene til skolefravær er både *individuelle*, *relasjonelle* og *strukturelle*, og ofte kan de ikke skilles tydelig fra hverandre. Når en elev ikke klarer eller ønsker å være på skolen, er dette ofte et symptom på at noe i elevens liv er vanskelig. Vanskene kan forstås på mange nivåer:

- **Skole:** f.eks. manglende struktur og forutsigbarhet, dårlig klasse miljø, ikke tilpasset opplæring, hyppig lærerbytte, høyt lærerfravær, utrygge relasjoner til voksne og/ eller medelever, sosial utestenging, mobbing osv.
- **Fritid:** f.eks. begrenset kontakt med venner på fritiden, utestenging fra aktiviteter med klassekamerater, deltar ikke i organiserte aktiviteter, har havnet i negativt/ nedbrytende miljø
- **Hjem:** f.eks. konflikter i familien, manglende struktur, sykdom, dysfunksjonelle relasjoner, endringer i familiesituasjon, vold eller rusmisbruk
- **Individ:** f.eks. nevrobiologisk sårbarhet, traumer, psykiske eller fysiske lidelser, rusproblematikk, lærevansker osv.

I hver sak er sammensetningen av utfordringer unik. Det er viktig at fraværet forstås ut fra et helhetlig perspektiv fremfor å lete etter forklaringer på individnivå. Eksempelvis kan det være utrygge voksenrelasjoner på skolen i kombinasjon med store konflikter mellom skilte foreldre, som til sammen bidrar til høyt skolefravær. I en annen sak kan det være manglende opplevelse av mestring, i kombinasjon med søvnproblemer og spesifikke helseplager, som resulterer forsentkomming og uteblivelse.

Den onde sirkel - "fravær avler fravær"

Fravær fra undervisning og det sosiale miljøet på skolen kan ofte medføre flere typer problemer, som vist i modellen. Problemene som følger fraværet utløser igjen mer fravær og slik havner eleven i en ond sirkel av økende fravær (Thambirajah, 2008).

Tidlig innsats - «Hver dag teller!»

«Konsekvensen av fravær er kumulativ» (Ingul, 2016), så når det gjelder skolefravær er det slik at *hver dag teller*. Bekymringsfullt fravær må avdekkes tidlig slik at man raskt kan kartlegge og analysere situasjonen og iverksette målrettede tiltak.

Konsekvenser av fravær – for individ og samfunn

For mange elever starter fraværet som en «ubetydelig» bekymring, men utvikler seg over tid til et alvorlig problem. Elever som er mye borte fra skolen opplever på kort sikt; tap av undervisning og læring, tap av sosialt samspill og utvikling, tap av mestring og tap av motivasjon. På lang sikt ser man at alvorlig fravær medfører økt risiko for tap av opplæring/utdanning, psykisk uhelse, sosial isolasjon, marginalisering, utenforskap og rus.

For familier der et barn strever med alvorlig skolefravær, blir ofte belastningen stor for andre familiemedlemmer. Mange foresatte opplever stor slitasje som både påvirker arbeidssituasjon og egen psykisk helse. I noen tilfeller utvikler også søsken skolefravær.

Både norsk og internasjonal forskning forteller om stor sammenheng mellom alvorlig skolefravær og frafall fra videregående opplæring. Ifølge Falch, Johannesen og Strøm (2009) vil den økonomiske gevinsten av å redusere frafall med en tredjedel være på om lag 5,4 milliarder per kohort (elever i samme årskull). Dette er kun de økonomiske besparelsene for samfunnet – i tillegg kommer gevinsten for det enkelte individ i form av styrket helse, økt livskvalitet og deltakelse i samfunnet.

Kunnskap og informasjon om nærvær og fravær

På Nordseter skole skal alle ansatte skal ha tilstrekkelig kunnskap til å kunne følge opp bekymringsfullt og alvorlig fravær. Skolens ansatte skal vite *hvorfor* og *hvordan* vi jobber for nærvær og vi skal jobbe systematisk og forebyggende. Rektor står ansvarlig for at slik kunnskap overføres til nye medarbeidere.

Skolens elever og foresatte skal også ha kjennskap til Nærværsskolen. Eleven skal være godt kjent med skolens rutiner og hva som forventes av dem selv og fra foresattes side. På Nordseter skole opererer vi med høy terskel for å være hjemme fra skolen. Vi ønsker at elever skal være på skolen så lenge de ikke har feber eller kaster opp. Elevens foresatte kan være trygge på at skolen tilrettelegger skoledagen for eleven, selv om hen er litt slapp, har sår hals eller har andre plager som må i hensyntas. Ofte går magesmerter eller hodepine over når man får kommet i gang med skoledagen, men foresatte skal være trygge på at lærer tar kontakt dersom eleven faktisk er/ blir syk.

Når eleven og familien er godt informert om bekymringsgrensen (10 % fravær), håper skolen at en innkalling til nærværsmøte ikke oppleves som noe negativt, men heller som et tegn på omsorg for eleven. Med bakgrunn i dette, er *Nærværsskolen* tema på alle foreldremøter fra 1. – 7. trinn (kvalitetssikret PowerPoint-presentasjon benyttes). Kunnskapen om bekymringsfullt fravær bidrar til at også foresatte handler raskt dersom eleven begynner å vise tegn til å ikke klare eller ville gå på skolen. Elevene får også en innføring i Nærværsskolen hver høst (PowerPoint-presentasjoner tilpasset ulike trinn). Vi ønsker at eleven selv skal være oppmerksom på fordelene ved høyt skolenærvær og at de skal føle seg trygge på å melde fra dersom skolen oppleves som utrygg eller overveldende.

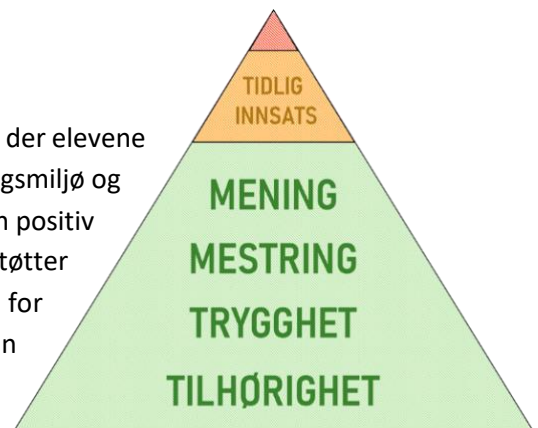
Kunnskap om skolefravær er en viktig byggestein i Nærværsskolen og henger nøye sammen med neste del – forebygging.

Del 2 - FOREBYGGING

“HVORDAN FREMMER VI NÆRVÆR?”

Å forebygge skolefravær handler i stor grad om å skape en skole der elevene trives så godt at de virkelig har lyst til å være der. Skolens læringsmiljø og skolekultur er svært viktig med tanke på å fremme nærvær. I en positiv skolekultur ser vi at lærere og elever bryr seg om og støtter hverandre, samtidig som lærerne er gode rollemodeller for elevene. De har felles verdier, normer og mål, og alle på skolen føler tilhørighet til disse (Barr og Higgins-D'Alessandro, 2007).

Alle skoler jobber for en positiv skolekultur, og en Nærværsskole jobber systematisk og målrettet for at miljøet skal bidra til økt skolenærvær. I Nærværsskolen står fire begreper sentralt i dette arbeidet; TILHØRIGHET, TRYGGHET, MENING OG MESTRING.

Tilhørighet

Elevene på en skole representerer gjerne også samfunnet vi lever i. I skolen samles elever med ulike etnisitet, kultur, religion, historie, kjønnsidentitet og seksuell identitet. Skolen skal være inkluderende for hvert enkelt individ, uavhengig av hvem de er. Hver elev skal oppleve å kunne være seg selv og bli respektert for den de er.

Det å bli bekreftet, sett og speilet som menneske er avgjørende for utviklingen av selvfølelse og identitet (Østerberg, Dag. (2012)). Å skape en skole som gjennom rutiner og handlinger viser at hver elev hører til, bidrar til økt nærvær. Hver elev skal vite at noe mangler i fellesskapet når de er borte.

Dette kan man gjøre gjennom å ikke bare akseptere, men faktisk feire ulikhet for eksempel ved å markere alle nasjonaldag i klassen eller markere pride-måneden juni.

Trygghet

Mange sider ved skolen utfordrer elevene og kan gi en opplevelse av utrygghet. I og med at grunnskolen er lovpålagt, stilles det høye krav til skolen om å skape et tilbud som oppleves trygt for alle. Elevene har ulike sårbarheter; for noen blir det utrygt faglig, mens for andre utfordrer det sosiale mer. De ansatte må være oppmerksomme på slike sårbarheter.

Lærerens kompetanse innen klasseledelse og relasjonsbygging er svært viktig for trygghet og trivsel. En positiv og god klassekultur med en trygg og tydelig klasseleder, er derfor viktige forebyggende faktorer for fravær (Havik, 2015). Skolehverdagen skal oppleves forutsigbar, noe som forutsetter tydelig struktur og klare forventninger, men også varme og forståelse.

Høy sosial og emosjonell kompetanse i elevgruppa bidrar til tryggere miljø. Slike ferdigheter kan trenes og Nordseter skole har rutiner for dette. Det er solid dokumentasjon for at psykisk helse kan styrkes, og depressive plager forebygges, gjennom tiltak i skolen. Kunnskap er ikke nok. Et element av trening må inngå. (Arne Holte, 2019).

Mange elever som strever med høyt skolefravær, opplever skolen som uforutsigbar og dermed utrygg. De mangler kanskje oversikt og kjennskap til hva som skal skje i klasserommet eller i gymtimen. De er usikre på om vikaren vet at de trenger tilpasninger i timen eller de gruer seg for alle "annerledesdager".

Trygt klassemiljø, trinnmiljø og skolemiljø kommer ikke av seg selv.

Mening

I Nærværsskolen jobber man målrettet med å sikre meningsfulle skoledager. *Følelsen av at du er en del av noe som er større enn deg selv, at det er noen som trenger deg*, er et viktig aspekt i dette (Arne Holte, de 7 psykiske helserettigheter). Når noen trenger deg i klassen, oppleves det gjerne som mer meningsfullt å være der.

Å bidre til mening, handler også om å kjenne elevene, vite hva som engasjerer dem og tilpasse undervisningen lokalt. Elevstemmen er viktig, og skolen skal ha gode systemer for at deres meninger og ønsker virkelig skal komme til uttrykk. Et eksempel på dette er arbeidet med «*Nordsetereleven*».

Noen elever har behov for en mer praktisk innlæring for at det teoretiske skal gi mening. For disse vil kanskje en uteskoledag eller en halv dag i uken med prosjekt på sløydsalen, virke nærværsfremmende.

Mestring

Vi vet selv hvor fort vi kan miste motivasjonen ved manglende mestring. Elever som mestrer arbeidsoppdrag og andre hverdagslige forventninger, trives bedre på skolen. Elever som over tid jobber på feil nivå, vil bli utmattet og miste motivasjon for skole.

Skolen må ha gode rutiner for kartlegging av ferdigheter - både faglig og sosialt. Når vi avdekker elever som trenger tilpasninger til sitt nivå, skal vi også sørge for at tilretteleggingen skjer i alle fag og situasjoner. Dette gjelder både elever med og uten vedtak om ITO (individuell tilpasset opplæring).

Skolen må også avdekke og tilpasse for elever med høyt læringspotensial, da disse elevene også står i fare for å miste motivasjon og på sikt utvikle høyt skolefravær.

Kort oppsummert vil alle tiltak som bidrar til at elevene trives på skolen og opplever skolehverdagen som meningsfull, med stor sannsynlighet fremme nærvær og forebygge fravær.

Ressursgruppe

Nordseter skole har opprettet en ressursgruppe for Nærværsskolen. Gruppen har i oppdrag å sikre at rutiner i denne veilederen følges. I tillegg skal gruppen jobbe for å inspirere, motivere og løfte personalgruppas kunnskapsnivå innen nærvær og fravær.

Del 3 – REGISTRERING OG OVERSIKT

Registrering

Fraværsporing kan være praktisk utfordrende i en hektisk lærerhverdag, men det er et svært viktig element i Nærværsskolen. Samtlige lærere på Nordseter skole er forpliktet til å registrere fravær hver dag. Det er skolens ledelse som skal sikre at alle ansatte har tilstrekkelig opplæring i digitale registreringssystemer. Med presis føring, kan vi til enhver tid ha god fraværsoversikt. Presis føring innebærer også at man registrerer forsentkomming og elever som er på skolen, men ikke i timen.

Det forventes at foresatte gir skolen beskjed om fravær samme morgen som eleven er borte fra skolen. Ved planlagt fravær, bør dette meldes om i god tid.

Fraværsoversikt

Kontaktlærer skal til enhver tid vite hvilke elever som nærmer seg 10 % fravær, har høyt timesfravær, gjentakende forsentkomming eller er på skolen, men ikke til stede i timen. Elevfravær skal være første tema på ukentlige trinnmøter der kontaktlærer sørger for å dele sin bekymring med kollegaer, teamleder og nærmeste leder. Skolens ledelse skal i månedlige fraværsmøter gjennomgå elevfraværet på alle trinn, for å sikre at elevene får rett hjelp til rett tid.

Del 4 – TIDLIG INNSATS

“HVORDAN HÅNDTERER VI BEKYMINGSFULLT FRAVÆR?”

Bekymring ved 10 % fravær

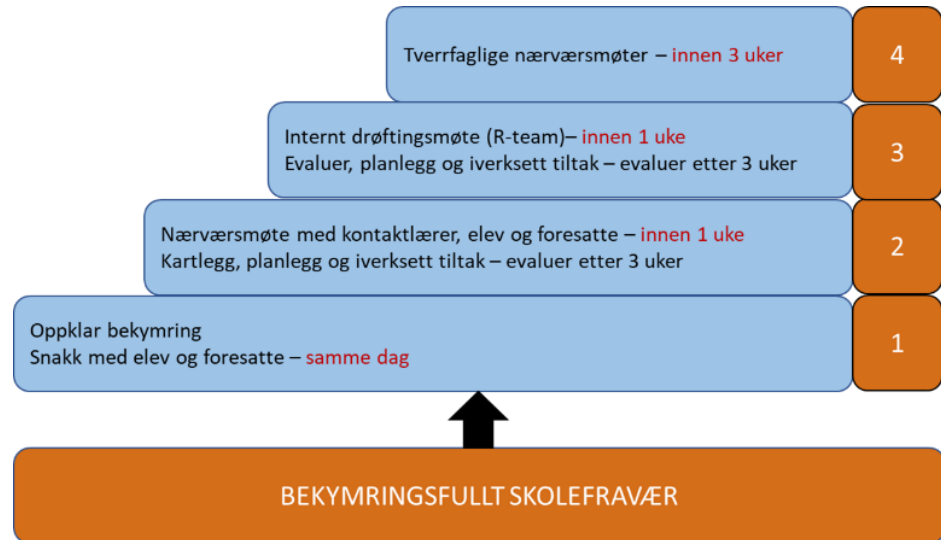
Grensen for bekymringsfullt fravær er satt ved **10 % fravær, gjentakende enkelttimer, gjentakende forsentkomming eller når eleven er på skolen, men ikke til stede i timen**. Ti prosent fravær er det samme som ca. 10 fraværsdager i en termin. Kontaktlærer må til enhver tid ha oversikt over hvor mange dagers fravær 10 % utgjør.

TIDSPUNKT	10 % fravær
15. oktober	ca. 4 dager
1. desember	ca. 7 dager
Terminslutt 15. jan	ca. 10 dager
1. mai	ca. 6 dager
Terminslutt	ca. 10 dager

Tiltakstrappen viser hvordan skolen skal handle når en elev får bekymringsfullt fravær. Den skal følges i alle saker, men i mange tilfeller vil man allerede på første trinn i trappen oppleve å få avkreftet bekymringen. Saken vil da naturlig avsluttes uten behov for tiltak. Et eksempel på dette kan være at en elev hadde fått innvilget to dagers permisjon og i tillegg fikk både influensa og omgangssyke i samme termin. Gjennom vurdering med elev og foresatte, fastslår kontaktlærer at eleven med all sannsynlighet vil ha normal tilstedeværelse videre.

Tiltakstrapp

Tiltakstrappen skal følges i alle saker med bekymringsfullt fravær. Så lenge fraværet fortsetter å være bekymringsfullt, vil saken fortsette oppover i trappa. Arbeidet i en sak kan kun avsluttes dersom fraværet er under bekymringsgrensen. Dersom en elev får akutt skolefravær (plutselig høyt fravær), må kontaktlærer sørge for at prosessen fram til trinn 3 eller 4 går raskere.

Tiltakstrappen – trinn for trinn

Trinn 1. Oppklar bekymringen

Dersom fraværet på ulike måter blir bekymringsfullt, snakker kontaktlærer med eleven og foresatte allerede samme dag. Benytt «mal for telefonsamtale» (se nettside). Hvorvidt bekymringen skal drøftes med eleven selv, vurderes ut fra elevens alder og modning. Hensikten med samtalen er å oppklare bekymringen. I mange tilfeller har fraværet en forklaring som betrygger kontaktlærer om at det uten tiltak vil gå tilbake til normalt nærvær. For eksempel at eleven har hatt fysisk sykdom. I slike tilfeller avsluttes saken på trinn 1. Ved fortsatt bekymring, fortsetter kontaktlærer til trinn 2.

Trinn 2. Nærværs møte med kontaktlærer, elev og foresatte

I nærværs møtet møtes elev, foresatte og kontaktlærer. Sammen forsøker de å kartlegge situasjonen og finne forklaringer for fraværet. Kontaktlærer benytter «mal for første nærværs møte» og sirkelmodellen*. I noen tilfeller kan det være nyttig å gjøre deler av samtalen og fraværskartleggingen alene med eleven. Dersom kontaktlærer føler seg utrygg på gjennomføringen, kan en kollega/ rådgiver/ nærmeste leder bistå. Funn fra kartleggingen skal gi retning til målrettede tiltak som øker nærværet. Både skole, elev og foresatte kan få konkrete og forpliktende oppgaver. Etter tre uker evalueres tiltakene og fraværet vurderes på nytt. Ved videre bekymring, fortsetter kontaktlærer til trinn 3.

Trinn 3. Internt drøftingsmøte

Kontaktlærer avklarer med foresatte før den melder saken til ressursteam (R-team). I møtet drøftes/ analyseres saken. Målet med møtet er å finne fram til nye tiltak som kan bidra til å bedre situasjonen. Informasjon om nye tiltak formidles videre til elev og foresatte. Etter tre uker evalueres tiltakene sammen med de involverte. Fraværet vurderes og ved fortsatt bekymring, løftes saken til trinn 4.

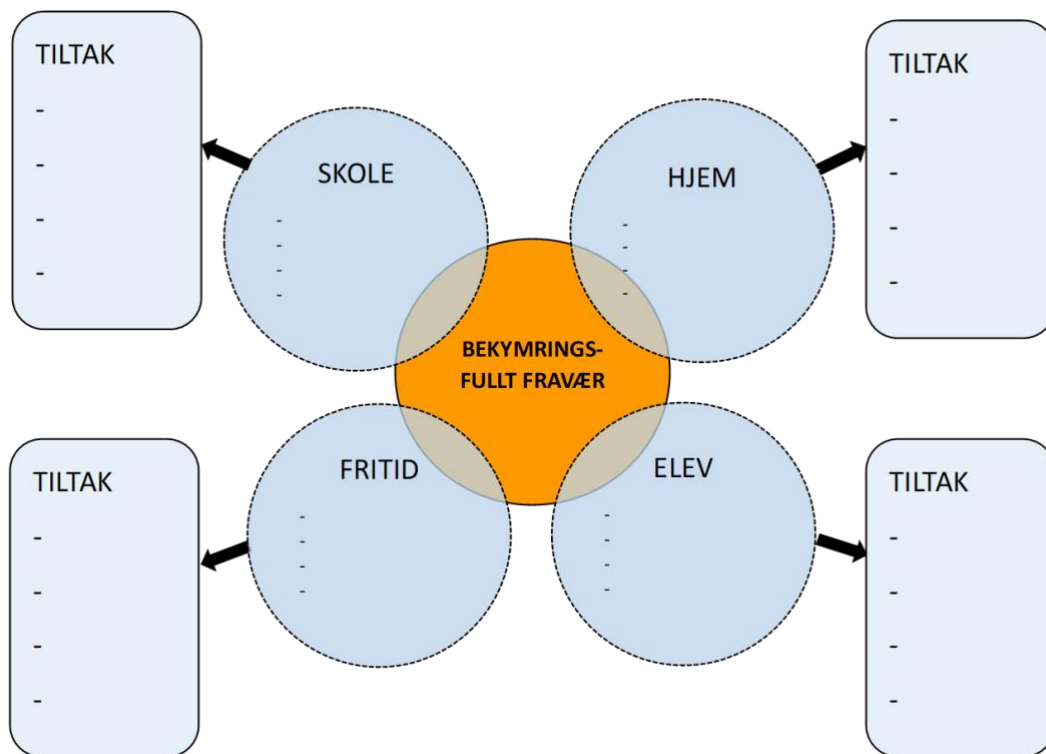

Trinn 4. Tverrfaglige nærværmøter

Når fraværet hos en elev defineres som vedvarende bekymringsfullt, bør nærværmøtene avholdes ofte (minimum hver 3. -4. uke) og involvere alle aktuelle støttespillere. En representant fra skolens ledelse er møteleder. Aktuelle samarbeidspartnere på trinn fire kan være; helsesykepleier, PPT, fastlege, BUP, barneverntjeneste og eller andre lavterskel hjelpetjenester i bydel/ kommune. Foresatte kan fritta skolen og andre aktører fra taushetsplikten, for å lette kommunikasjonsflyt og samarbeid mellom instansene. Dokumentasjon i form av referat er svært viktig og må sikres av skolens ledelse.

Eleven kan delta i hele, eller deler av møtene og elevens stemme skal alltid være representert. Målet med møtene er å finne gode løsninger og tiltak. Det kan være hensiktsmessig å involvere andre ressurspersoner enn elevens foresatte, for eksempel slektninger eller venner som kan bidra til å gjennomføre enkelte tiltak. Det anbefales å legge en møteplan for tre måneder av gangen, for å sikre at alle aktører holder av møtetiden i sin kalender. Møtene opprettholdes fram til eleven ikke lenger har bekymringsfullt skolefravær.

*Sirkelmodellen

Kilder

Berthelsen, Line, Tine Basse Fisker, Marie Falck Hansen, Helle Rabøl Hansen, Trude Havik, Gitte Lai Højmoose, Rani Hørlyck, Daniel Bach Johnsen, Lisbeth Lenchler-Hübertz, Johanne Jeppesen Lomholt, Janni Niclasen, Nanna Paarup, Gry Ravn Rønne, Marlene Stokholm, Signe Sørensen og Mikael Thastum (2019). *Skolens fraværende barn – årsager og indsatser*. Dafolo forlag.

Havik, Trude (2018). *Skolefravær – å forstå og håndtere skolefravær og skolevegring*. Gyldendal akademisk.

Hernes, Gudmund (2010). *Gull av gråstein*. Tiltak for å redusere frafall i videregående opplæring. Fafo-rapport 2010:03.

Holden, Børge og Jan Ivar Sällman (2010). *Skolenekting – årsaker, kartlegging og behandling*. Kommuneforlaget.

Holte, Arne (2019). Skolen som depresjons--forebyggende arena. Artikkel, Psykologisk.no.

Ingul, Jo Magne (2014). *“Anxiety and Social Phobia in Norwegian Adolescents: Studies of risk factors, school absenteeism and treatment effects”* (doktorgradsavhandling), Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, Psykologisk institutt.

Kearney, C.A. (2008). *Helping School Refusing Children and Their Parents. A Guide for School-based Professionals*. New York: Oxford University Press.

Thambirajah, M.S., Grandison, K.J. and De-Hayes, L. (2008). *Understanding School Refusal. A Handbook for Professionals in Education, Health and Social Care*. London: Jessica Kingsley Publishers.

Østerberg, Dag. (2012). *Sosiologiens nøkkelbegreper*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk

<https://ekspertykehusetblog.wordpress.com/2019/07/03/barn-med-autismeforstyrrelser-har-oftere-skolevegring/>

Takk til Nittedal og Bærum kommuner for inspirasjon og samarbeid i forbindelse med utviklingen av veilederen. Noe av teksten i første del er «lånt» fra disse kommuners veiledere. Takk til samtlige samarbeidspartnere i Nettverk for alvorlig skolefravær, Oslo PPT og til sosialpedagogisk leders tidligere arbeidsgiver, Frogn kommune.

Silje Hrafa Tjersland, Oslo 01.06.2022

